

Refleksje na temat opracowania pt. „Patchwork Capitalism in Central and Eastern Europe – a New Conceptualization” autorstwa Juliusza Gardawskiego i Ryszarda Rapackiego

Piotr Maszczyk*

Abstrakt

Artykuł zawiera szczegółową i pogłębioną refleksję nad koncepcją „kapitalizmu patchworkowego” autorstwa Juliusza Gardawskiego i Ryszarda Rapackiego zamieszczoną w numerze 24 WFES z 2021 r. Autor wskazuje przede wszystkim na to, że choć praca Gardawskiego i Rapackiego wpisuje się w nurt badań nad odmianami/modelami kapitalizmu, to opiera się na syntezie i klasyfikacji, co odróżnia ją w tym zakresie od głównych, analitycznych metod stosowanych w Nowej Ekonomii Instytucjonalnej (NIE). Nie podważając najważniejszych elementów analizy „kapitalizmu patchworkowego” przedstawionej przez obu autorów, w tekście znalazło się przekonanie, zgodnie z którym brak „osnowy instytucjonalnej”, co jest jedną z najważniejszych cech dystyngtywnych opisywanego przez Gardawskiego i Rapackiego modelu, może być traktowany zarówno jako jego słabość, jak i potencjalna szansa na przyszłe zmiany. Z jednej strony, obecność „fundamentalnych reguł gry” porządkujących postępowanie wszystkich podmiotów ekonomicznych stabilizuje system, ograniczając możliwość wprowadzania chaotycznych zmian i w szerszym kontekście ryzyko dryfu rozwojowego i niestabilności, z drugiej – jej zbyt silny fundament może hamować reformy. Autor zauważa, że zmiany w krajach kapitalizmu patchworkowego są rzecz

* Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, e-mail: pmaszcz@sgh.waw.pl, <https://orcid.org/0000-0002-8016-0578>.

jasna nieskoordynowane, ale jednocześnie możliwość wprowadzania reform jest atutem, szczególnie w dłuższym okresie. Niemniej, niezależnie od zawartej w artykule krytyki autor wyraża przekonanie, że koncepcja patchworku jako „metakategorii” pozwala na wyjście poza sztywne klasyfikacje i dostrzeganie wspólnych cech, mimo odmiennych szczegółów i rozwiązań, a tym samym jest użyteczna i przyczynia się do rozszerzenia horyzontów badawczych, zwłaszcza w kontekście krajów peryferyjnych i nowych członków UE, trafnie oddając złożoność i heterogeniczność systemów gospodarczych krajów Europy Środkowo-Wschodniej. Podkreśla interdyscyplinarne podejście autorów i ich wkład w rozwój Nowej Ekonomii Instytucjonalnej.

Słowa kluczowe: kapitalizm patchworkowy, kraje EŚW11, konceptualizacja Gardawskiego i Rapackiego, osnowa instytucjonalna

Kody klasyfikacji JEL: P16, B52

Na początku chciałbym zastrzec, że niniejsze opracowanie nie jest żadną miarą recenzją wskazanego w tytule tekstu [Gardawski, Rapacki 2021]. Po pierwsze, dlatego, że nie mam ambicji stworzenia całościowej recenzji tak pojemnego w treść opracowania (i nie taki był skądinąd zamysł redakcji pisma), po drugie zaś z uwagi na fakt, iż byłem członkiem zespołu naukowego, którego prace doprowadziły do stworzenia zarówno samej koncepcji „kapitalizmu patchworkowego”, jak i kluczowych elementów jego definicji. Chciałbym natomiast podzielić się swoimi refleksjami odnoszącymi się zarówno do samej idei kategoryzowania modeli kapitalizmu, jak i użyteczności opisaney przez profesorów Gardawskiego i Rapackiego koncepcji kapitalizmu patchworkowego w badaniach naukowych.

Nurt badań nad odmianami [Hall, Soskice 2001] lub modelami [Amable 2003] kapitalizmu, którego wybitnymi przedstawicielami pozostają Gardawski i Rapacki, wpisuje się w szerszy kontekst zarówno metody, jak i obszaru tematycznego Nowej Ekonomii Instytucjonalnej (NIE). Pozostaje jednak bytem po części osobnym, ponieważ opiera się w swojej zasadniczej formule na syntezie, podczas gdy główny nurt badań NIE wykorzystuje przede wszystkim metody analityczne. W dalszym ciągu bowiem podstawowym narzędziem badań konkretnych instytucji pozostaje ich analiza, która próbuje odpowiedzieć na pytanie o sposób ich funkcjonowania, jak również czynniki, które doprowadziły do takiego, a nie innego kształtu konkretnych rozwiązań prawnych. Jeśli ambicją badaczy jest wyjście poza ściśle pozytywny charakter analizy, pojawiają się również wątki normatywne, czyli kwestie oceny skuteczności i efektywności konkretnej instytucji, przynajmniej w kontekście jej powszechnie akceptowanego celu istnienia. Mamy zatem do czynienia z licznymi i niezwykle interesującymi studiami konkretnych przypadków, które jednak niezwykle rzadko roszczą pretensje do uogólniania analizowanych zjawisk.

Tymczasem badania nad modelami/odmianami kapitalizmu z samej swej natury opierają się na syntezie, czyli poszukują podobieństw pomiędzy różniącymi się instytucjami, zaniedbując z natury rzeczy ich dokładną analizę. Celem pozostaje uogólnienie, znalezienie cech wspólnych, pozwalających na tworzenie szerszych kategorii, co w naturalny sposób oznacza zaniebdanie nieistotnych – zdaniem badaczy aktywnych na tym polu – szczegółów, które ich zdaniem jedynie zaciemniają obraz i uniemożliwiają kategoryzowanie badanych zjawisk. Dodatkowo, z uwagi na znacznie szerszy kontekst, analiza instytucji w ramach badań nad modelami/odmianami kapitalizmu pomija zazwyczaj opis konkretnych rozwiązań prawnych na rzecz poszukiwania zmiennych ekonomicznych, które wybraną instytucję mogą charakteryzować i których porównywanie pozwala na znajdowanie podobieństw lub identyfikowanie różnic pomiędzy poszczególnymi krajami. Łatwo dostrzec te uwarunkowania również w artykule Gardawskiego i Rapackiego, w którym wykorzystywane są szerokie kategorie typu „kraje postsocjalistyczne”, natomiast analiza rozwiązań na poziomie konkretnych gospodarek pozostaje wątkiem marginalnym.

Jest to sposób zasadniczo odmienny od metody opisowej, który dominuje w klasycznym podejściu Nowej Ekonomii Instytucjonalnej i jest bardzo często podnoszonym argumentem uzasadniającym wątpliwości wobec klasyfikowania modeli i odmian kapitalizmu w oparciu o zmienne ekonomiczne. Aby przybliżyć różnice w podejściu metodologicznym, można przywołać przykład instytucji funkcjonujących w ramach systemu zabezpieczenia społecznego. Badania można prowadzić, opisując i analizując konkretne rozwiązania charakteryzujące np. programy skierowane do rodzin (takie jak „Rodzina 500 Plus” w Polsce, „Kindergeld” w Niemczech, czy też bezpośrednie wsparcie wypłacane w Wielkiej Brytanii), można jednak opierać się na zmiennych charakteryzujących względną wartość środków kierowanych do rodzin (np. w stosunku do PKB danego kraju, strony wydatkowej sektora finansów publicznych lub całości transferów) i efektach istnienia takich programów (dzietność kobiet, przyrost naturalny, przeciętna liczba dzieci w gospodarstwie domowym itd.). Opis ze swej natury będzie koncentrował się na specyfice rozwiązań w każdym kraju, analiza zmiennych ekonomicznych może natomiast zostać wykorzystana do znajdowania podobieństw (i różnic) pomiędzy mechanizmami wsparcia rodzin funkcjonującymi w poszczególnych krajach. Łatwo zauważyć, że kluczowym elementem uzasadniającym tworzenie klasyfikacji jest właściwy dobór zmiennych, które z jednej strony charakteryzować będą konkretne instytucje, z drugiej zaś pozwolą uniknąć zagrożenia, jakim jest traktowanie ich jako instytucji *per se*. Jest to skądinąd jeden z najważniejszych zarzutów podnoszonych wobec tworzonych przez różnych autorów klasyfikacji modeli/odmian kapitalizmu. Dodatkowo krytycy tego

podejścia zwracając uwagę na niekompletność tworzonych klasyfikacji i zbyt wąski zakres zmiennych traktowanych jako kryteria taksonomiczne, tym samym podważają zasadność klasyfikowania różniących się w zasadniczy sposób – przynajmniej ich zdaniem – instytucji w szersze kategorie.

Otwarte pozostaje zatem pytanie o to, czy zaproponowany przez Gardawskiego i Rapackiego w ich artykule sposób analizy, który kładzie nacisk na poszukiwanie elementów wspólnych (syntezę), jest użytecznym narzędziem objaśniania rzeczywistości. Innymi słowy, czy jakkolwiek klasyfikacja systemu gospodarczo-społecznego istniejącego w analizowanej grupie krajów nie zacierza istotnych różnic dotyczących kształtu i sposobu funkcjonowania instytucji, które niewątpliwie pomiędzy nimi istnieją. Poza sporem pozostaje niekontrowersyjne w gruncie rzeczy przekonanie, iż instytucje tworzą w poszczególnych krajach rozmaite konfiguracje albo inaczej architektury instytucjonalne. Przedmiotem sporu wciąż jest jednak to, na ile owe konfiguracje, czyli układ pozostających ze sobą w substytucyjnych i komplementarnych relacjach instytucji, pozwalają na wyodrębnienie różnych grup (klastrów) krajów ucieleśniających odrębne modele/odmiany kapitalizmu, które cechuje wewnętrzne podobieństwo zasadniczych rozwiązań instytucjonalnych, a jednocześnie wyraźne różnice w stosunku do pozostałych modeli. Krytycy tego podejścia wskazują na fakt, iż niekiedy podobieństwa mogą być pozorne, a różnice nieistotne. W opracowaniu Gardawskiego i Rapackiego wykorzystywana jest metafora tekstylna („osnowa” i „wątki”), wprowadźmy zatem w tym miejscu odwołanie do nauk biologicznych. To, że delfin, rekin i ichtiozaur mają, w każdym razie na pierwszy rzut oka, podobną morfologię (co jest konsekwencją procesu funkcjonalnej konwergencji), nie zmienia faktu, iż należą do różnych gromad, jakkolwiek do tego samego typu systematycznego, czyli strunowców. Z drugiej strony, trudno być może znaleźć bardziej zróżnicowany morfologicznie gatunek niż *Canis familiaris*, a różnice w budowie doga niemieckiego, jamnika i chihuahua są znacznie większe niż trzech przywołanych wyżej gatunków. Mimo to zbieżność taksonomiczna ras psów jest znacznie większa niż gadów, ssaków i ryb. Innymi słowy, dokonując klasyfikacji różnych modeli/odmian kapitalizmu, należy uważać, aby nie nadawać nadmiernego znaczenia pozornym podobieństwom i nie przeszacowywać nieistotnych różnic. Kluczowe pozostaje zatem właściwe selekcjonowanie kryteriów, które posłużą do oceny podobieństw i różnic pomiędzy identyfikowanymi w różnych krajach architekturalnymi instytucjonalnymi.

Zdaniem obu autorów zdefiniowany przez nich kapitalizm patchworkowy oznacza taki typ porządku społeczno-gospodarczego, którego architektura instytucjonalna stanowi zbiór luźno powiązanych ze sobą elementów, zarówno odziedziczonych z przeszłości, jak i przeszczepionych współcześnie z kilku różnych modeli kapitalizmu

zachodniego. Architektura taką charakteryzuje zasadnicza słabość jej osnowy instytucjonalnej (głęboko położonych, fundamentalnych instytucji) i brak znamion systemowości. Jej części składowe są do siebie słabo dopasowane, co sprawia, że wykazuje ona daleko posuniętą niespójność (w tym zwłaszcza między instytucjami formalnymi i nieformalnymi). Cechy te czynią kapitalizm patchworkowy porządkiem otwartego dostępu – bariery i koszty wejścia doń są bardzo niskie, co ułatwia dołączanie nowych organizacji i instytucji, reprezentujących różne (często rozbieżne) logiki działania. Powoduje to, iż patchwork jest podatny na dryf rozwojowy (szybki, ale niestabilny wzrost gospodarczy, bez wyraźnej strategii i jasno określonych celów rozwojowych), jak również niekontrolowany import entropii z krajów wysoko rozwiniętych. Równocześnie występuje w nim także wysokie ryzyko odwrócenia dokonanych wcześniej reform ustrojowych, m.in. poprzez „doszywanie” (jak w patchworkowej derce) kolejnych instytucji lub redefiniowanie instytucji już istniejących i wypełnianie ich nową treścią. Istniejące w różnych krajach warianty patchworkowego modelu kapitalizmu różnią się oczywiście między sobą w dość istotny sposób, dzieląc jednocześnie wszystkie lub prawie wszystkie wskazane wyżej słabości.

Biorąc zatem pod uwagę przedstawione w pierwszej części tekstu uwarunkowania, jak również stworzoną przez Gardawskiego i Rapackiego definicję kapitalizmu patchworkowego, należy podkreślić, iż opracowanie ich autorstwa może zostać wykorzystane jako bardzo poważny argument uzasadniający użyteczność badań polegających w swej istocie na klasyfikowaniu różnych modeli kapitalizmu. W mojej ocenie autorzy skoncentrowali się bowiem na kluczowym elemencie stanowiącym zasadniczą cechę każdego z modeli kapitalizmu, jakim jest zdolność do zmiany instytucjonalnej. Przywołana przez nich metafora „osnowy” instytucjonalnej, której brakuje w patchworkowym modelu kapitalizmu, jest kluczowa, aby zrozumieć, dlaczego – w przeciwieństwie choćby do modelu kapitalizmu istniejącego np. w Niemczech – zmiany instytucjonalne w analizowanej grupie krajów Europy Środkowej i Wschodniej (EŚW11) mają charakter nieskoordynowany i pogłębiają entropię całego systemu. Trafnie zauważyli wpływ „zależności ścieżkowej” na brak trwałych ram instytucjonalnych, które z jednej strony umożliwiają niezbędne reformy, z drugiej zaś utrzymują spójność całego systemu instytucjonalnego, przekładając się na jego skuteczność i efektywność. Pozwoliło im to na sformułowanie prawidłowego w mojej ocenie wniosku, iż patchwork, będący odrębnym modelem kapitalizmu, jaki można zidentyfikować w grupie nowych krajów członkowskich UE, jest równocześnie cechą, która w mniejszym lub większym stopniu dotyczy każdego ze wskazanych w literaturze przedmiotu modeli kapitalizmu. Czyni to z wprowadzonej przez Gardawskiego i Rapackiego koncepcji patchworku jako Weberowskiego typu

idealnego swoistą „metakategorię” i oznacza, że autorzy we właściwy sposób potrafili nie tylko zidentyfikować kluczową cechę odróżniającą od siebie różne modele/odmiany kapitalizmu, lecz również udowodnili, że korzyści z analizy opierającej się na szukaniu podobieństw przeważają nad zagrożeniami związanymi z niewątpliwym spłyleniem różnic.

Co szczególnie istotne, podejście Gardawskiego i Rapackiego może zostać uznane ze swoisty eklektyzm metodologiczny, gdyż ich tekst jest nie tylko nowym sposobem klasyfikacji współczesnych odmian kapitalizmu, ale w rozbudowany sposób odnosi się do czynników, które doprowadziły do ukształtowania się patchworkowego modelu kapitalizmu w krajach EŚW11, kładąc nacisk na „zależność ścieżkową” sięgającą nie tylko gospodarki nakazowo-rozdziałowej, ale również czasów protokapitalistycznych. Analiza przesłanek, które doprowadziły do słabości, lub wręcz braku osnowy instytucjonalnej w interesującej grupie krajów, łączy się w ich tekście w harmonijny sposób z syntezą pozwalającą na stworzenie kategorii kapitalizmu patchworkowego. Zaletą zaprezentowanego przez nich podejścia jest nie tylko, a nawet nie przede wszystkim, udzielenie odpowiedzi na pytanie o to, jaki kształt ma architektura instytucjonalna w grupie krajów EŚW11, ale głównie analiza procesu, który doprowadził do ukształtowania się tego specyficznego układu instytucji. Trafnie zidentyfikowali uwarunkowania, które doprowadziły do unicestwienia osnowy instytucjonalnej i umożliwiły ukształtowanie się tego specyficznego modelu. Co jednak szczególnie istotne, ich analiza nie ma charakteru wyłącznie historycznego, łatwo bowiem dostrzec czynniki, które również obecnie mogą prowadzić do nasilania się objawów patchworku w krajach odległych zarówno historycznie, jak i geograficznie od Europy Środkowej i Wschodniej. Tym samym nie sposób nie zgodzić się z postawionym przez Gardawskiego i Rapackiego wnioskiem, zgodnie z którym przedstawiona przez nich koncepcja jest nie tyle substytucyjna, ile komplementarna, wobec istniejących w literaturze przedmiotu sposobów klasyfikacji modeli i odmian kapitalizmu.

Przedstawiona przez obu autorów koncepcja, jakkolwiek trafna i porządkująca we właściwy sposób myślenie o klasyfikowaniu modeli/odmian kapitalizmu, nie pozostaje wolna od pewnych wad i mankamentów. Zaczniemy zatem od tych, które odnoszą się do ich negatywnej – jakkolwiek wyrażonej pośrednio – oceny patchworkowego modelu kapitalizmu. Głównym, zidentyfikowanym przez Gardawskiego i Rapackiego mankamentem tego specyficznego modelu, jak to już zostało wielokrotnie podkreślone, jest brak osnowy instytucjonalnej. Wydaje się jednak, że obaj autorzy, podnosząc kluczowe znaczenie tego elementu, zaniedbali ewentualne negatywne cechy zbyt ścisłego charakteru owej osnowy. Niewątpliwym atutem istnienia takich „fundamentalnych reguł gry” porządkujących postępowanie wszystkich podmiotów eko-

nomicznych, funkcjonujących w ich ramach, jest utrzymanie spójności architektury instytucjonalnej, nawet w przypadku daleko idących zmian konkretnych instytucji. Przykładem takiej prawidłowo funkcjonującej osnowy instytucjonalnej może być istniejący w Niemczech model/odmiana kapitalizmu, która pozwoliła na utrzymanie zasadniczych cech modelu kontynentalnego (używając etykiet wprowadzonych przez Amable'a) lub koordynowanej gospodarki rynkowej (posługując się z kolei klasyfikacją Halla i Soskice'a) w tym kraju, pomimo dwóch reform w zasadniczy sposób zmieniających jego architekturę instytucjonalną w absolutnie kluczowych obszarach (reforma systemu zabezpieczenia socjalnego – *Hartz IV* i wprowadzenie płacy minimalnej).

Zasadne wydaje się jednak postawienie pytania o to, czy poprawnie zidentyfikowany przez nich brak osnowy instytucjonalnej w krajach patchworkowego modelu kapitalizmu nie jest jednak rozwiązaniem „drugim po najlepszym”. Przykład Francji i Wielkiej Brytanii (reprezentujących odpowiednio kontynentalny i anglosaski model kapitalizmu) wskazuje, że zbyt ścisła osnowa może być równie niekorzystna, jak jej brak. Wielka Brytania nie potrafiła przecież zreformować swoich instytucji w sposób, który umożliwiłby temu krajowi funkcjonowanie na równych zasadach w UE, co początkowo prowadziło do tworzenia różnego rodzaju wyłączeń („rabat brytyjski”), a ostatecznie zakończyło się wyjściem z tej organizacji. Można zatem postawić wniosek, że w przypadku tego kraju osnowa była na tyle silna, iż uniemożliwiła wprowadzenie jakichkolwiek trwałych zmian. Z kolei we Francji siła podmiotów zainteresowanych utrzymaniem instytucjonalnego *status quo* (czyli używając terminologii wprowadzonej przez Gardawskiego i Rapackiego „graczy politycznych”) i uniemożliwiających zmianę architektury instytucjonalnej powstrzymuje *de facto* jakiegokolwiek reformy, które pozwoliłyby na wzrost konkurencyjności francuskiej gospodarki. Ponownie, niezwykle ścisła osnowa i siła graczy politycznych zainteresowanych jej ochroną uniemożliwia wprowadzenie jakichkolwiek zmian.

Idealno-typowy patchworkowy model kapitalizmu, a dokładniej jego empiryczna egzemplifikacja, którą autorzy zidentyfikowali w analizowanej grupie krajów, pozostaje w tym względzie zasadniczo różna od dwóch przywołanych wyżej przykładów, zachowując zdolność do zmiany. Gardawski i Rapacki trafnie w mojej opinii podkreślają, że zmiana ta jest w dużej mierze chaotyczna i nieskoordynowana, nie potrafią jednak w jednoznaczny sposób przyznać, że możliwość wprowadzania zmian instytucjonalnych pozostaje mimo wszystko atutem patchworku i to zarówno w perspektywie krótko-, jak i długookresowej. Krótkookresowo patchwork sprzyja elastycznemu reagowaniu na zmiany otoczenia gospodarczego, dzięki czemu, pomimo kolejnych kryzysów (czy, jak to słusznie zauważają autorzy – wielo-kryzysu), większość kra-

jów EŚW11 (w tym Polska) zachowuje zdolność do pozostawania na ścieżce realnej konwergencji [Próchniak et al. 2021]. Nie jest oczywiście wykluczone, że trwalsza, ale wciąż umożliwiająca zmiany, osnowa uczyniłaby wzrost poziomu PKB *per capita* w stosunku do średniej wartości w UE jeszcze szybszym, możliwe jest jednak i to (w mojej ocenie jest to scenariusz bardziej prawdopodobny), że brak zdolności do zmiany (widoczny szczególnie w reakcji na globalny kryzys finansowy z 2008 r.) oznaczałby materializację groźby (wciąż istniejącej, rzecz jasna) utknięcia w pułapce średniego dochodu. W długim okresie natomiast brak osnowy instytucjonalnej będący immanentną cechą patchworkowego modelu kapitalizmu pozwala realnie myśleć o reformach instytucjonalnych w przyszłości, jeśli w analizowanej grupie krajów wyłoni się gracz lub grupa graczy politycznych nie tylko zainteresowanych taką zmianą, ale też zdeterminowanych, aby ją wprowadzić.

Pewien niedosyt pozostawia również brak rozbudowanej analizy tego, jak zmienia się i utwardza osnowa instytucjonalna w wybranych krajach reprezentujących patchworkowy model kapitalizmu. Ponownie, Gardawski i Rapacki w poprawny sposób zidentyfikowali historyczne uwarunkowania właściwe dla procesu transformacji, które doprowadziły do sytuacji, w której nie tylko nie doszło do wykształcenia się osnowy instytucjonalnej, ale również nie powstała grupa graczy zainteresowanych jej stworzeniem, a następnie ochroną. Ciekawym wątkiem jest w tym kontekście rola korporacji transnarodowych, które potrafiły wpłynąć na kształt instytucji w kluczowych dla nich obszarach (rynek dóbr i usług, relacje pomiędzy pracą i kapitałem, regulacje dotyczące władztwa korporacyjnego i rynku kapitałowego), ale nie miały ambicji, aby ukształtować kompleksowo architekturę instytucjonalną i tym samym stworzyć choćby załazek osnowy. Tym samym możliwe były głębokie zmiany instytucjonalne, do których doszło w drugiej dekadzie XXI w. m.in. w Polsce i na Węgrzech. Nie dotknęły one wszakże w zasadniczy sposób obszarów pozostających w orbicie żywotnych interesów korporacji międzynarodowych. Okazało się, że gracze polityczni zainteresowani utrzymaniem *status quo* okazali się dostatecznie silni. Wydaje się jednak, że ta niezwykle interesująca analiza historyczna została przerwana w kluczowym dla procesu ewolucji patchworkowego modelu kapitalizmu momencie. Otóż przejście władzy przez Fides i PiS oznaczało nie tylko – jak słusznie zauważyli autorzy – zasadniczą zmianę architektury instytucjonalnej, ale może stanowić pierwszy krok do stworzenia relatywnie trwałej osnowy. Nie tylko dlatego, że oba obozy polityczne mają ambicję wprowadzenia całościowych zmian i jeśli tylko utrzymają lub odzyskają władzę, podejmą kolejne próby dekonstrukcji opierających się im wciąż instytucji, ale przede wszystkim ze względu na to, że w wyniku ich posunięć powstaje grupa graczy politycznych (w rozumieniu Gardawskiego i Rapackiego) zaintereso-

wanych obroną nowego porządku. Tym samym konstatacje zawarte w omawianym artykule, jakkolwiek oczywiście prawdziwe w momencie jego powstania, mogą się dość szybko zdezaktualizować. Trudno bowiem sobie wyobrazić w obecnej sytuacji jakiegokolwiek reformy obecnego kształtu instytucjonalnego sfery zabezpieczenia społecznego w Polsce (aprobata m.in. dla utrzymania programu „Rodzina 500 Plus” ze strony wszystkich liczących się sił politycznych i deklaracje typu „nic, co zostało dane, nie będzie odebrane”). Być może zatem jesteśmy świadkami zasadniczych zmian definiowanego jako Weberowski typ idealny patchworkowego modelu kapitalizmu i silnej dywersyfikacji krajów, w których ten specyficzny model kapitalizmu można zidentyfikować.

Próbując udzielić syntetycznej odpowiedzi na pytanie o to, czy stworzenie kolejnej kategorii w badaniach porównawczych nad kapitalizmem (kapitalizmu patchworkowego) ma sens, czy jest ono płodne intelektualnie i pozwala lepiej objaśnić otaczającą nas rzeczywistość, należy przyznać rację Gardawskiemu i Rapackiemu. Przedstawiony przez obu autorów opis Weberowskiego typu idealnego, jakim jest ich zdaniem patchworkowy model kapitalizmu zidentyfikowany w analizowanej grupie krajów postsocjalistycznych (które, co należy również podkreślić, przez wiele lat pozostawały poza głównym nurtem badań w tym obszarze), tworzy wartość dodaną, porządkując nasze myślenie o świecie. Rozszerza również zakres prowadzonych dociekań o nowe, nieuwzględniane dotąd wymiary i aspekty funkcjonowania kapitalizmu w gospodarkach (pół)peryferyjnych, szczególnie dzięki niezwykle rozbudowanej analizie – po części wspólnych, po części zróżnicowanych – czynników, które zadecydowały o ukształtowaniu się w naszym regionie Europy akurat takiego modelu kapitalizmu. Opracowanie przygotowane przez Gardawskiego i Rapackiego zderza różne perspektywy badawcze i dzięki krytycznej refleksji teoretycznej, empirycznej i metodologicznej dotyczącej charakterystyki kapitalizmu istniejącego w nowych krajach członkowskich UE przeprowadzonej z perspektywy ekonomii instytucjonalnej, socjologii i antropologii ekonomicznej, nauk politycznych i historiozofii stanowi istotny wkład w dorobek Nowej Ekonomii Instytucjonalnej.

Bibliografia

- Amable, B. (2003). *The Diversity of Modern Capitalism*, Oxford: Oxford University Press.
- Gardawski, J., Rapacki, R. (2021). 'Patchwork Capitalism in Central and Eastern Europe – A New Conceptualization', *Warsaw Forum of Economic Sociology*, 12(24).

- Hall, P., Soskice, D. (2001). *Varieties of Capitalism. The Institutional Foundations of Comparative Advantage*, Oxford: Oxford University Press.
- Próchniak, M., Gardawski, J., Lissowska, M., Maszczyk, P., Rapacki, R., Sulejewicz, A., Towalski, R. (2021). 'Trajektorie rozwojowe krajów Europy Środkowo-Wschodniej w latach 2015–2020', w: *Raport SGH i Forum Ekonomicznego 2021*, M. Strojny (red.), XXXI Forum Ekonomiczne w Karpaczu, Warszawa: Szkoła Główna Handlowa w Warszawie. English version: *Development trajectories in Central and Eastern European countries, 2015–2020*, available on ResearchGate.